

ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ
«Соняшник–2016»

1–2 клас (1 бал)

1. Гусята гелпочуть «*Га-га!*». **Відповідь:** в.

2. На малюнках зображені: *пташка, лялька, песик, яблучко, літачок і рибка*. Якщо уважно подивитися, то можна помітити, що спільним у них є *хвостик* (хвіст). *Крильця* (крила) є лише в пташки та літака, *дзьобик* лише в пташки; *ніжки* є в ляльки; *носик* (ніс) є в ляльки, песика та літака. **Відповідь:** д.

3. Слова *око, радар, дід і наган* однаково читаються в обох напрямках (зліва направо та справа наліво, відповідно, не змінюють свого значення. Якщо слово *сир* прочитати навпаки, вийде зовсім нове слово *рис*. **Відповідь:** г.

4. Про дуже розумну людину в народі скажуть, що вона *мудра, наче сова*. **Відповідь:** б.

5. Підставивши замість крапок подані літери, отримаємо такі слова: *зуб, вуб, дуб, куб, чуб*. Слова *вуб* не існує. **Відповідь:** б.

6. В українських казках за вовком закріпилося прізвисько *Вовчик-братик*. **Відповідь:** в.

7. Поставимо слова, що записані в дужках, у форму множини: *сніжинка – сніжинки; дерево – дерева; будинок – будинки; майдан – майдани; садок – садки*. Закінченням відрізняється лише слово *дерева*. **Відповідь:** б.

8. Бабуся мала на увазі, що Дмитрик хитрий, бо саме про хитрих людей кажуть, що в них лисяча натура, або *хитрий, як лисиця*. **Відповідь:** г.

9. *Квочка* – це курка, мати курчаток. **Відповідь:** б.

10. Прочитавши рядок та уважно розділивши його на окремі слова, побачимо: *дід, баба, внучка, собачка, кішка, мишка*. Усі ці персонажі з української народної казки «Ріпка», ілюстрацію до якої подано у варіанті (в). **Відповідь:** в.

11. Додавши до слів склад *-на*, отримаємо такі слова: *малина, лозина, корона, ворона*. Якщо такий склад додати до варіанта *лопа...*, то слова не вийде. Закінченням цього слова може бути склад *-та*: *лопата*. **Відповідь:** г.

1–2 клас (3 бали)

12. У парах *коса – роса, дуб – зуб, порт – торт, пень – день* слова відрізняються одне від одного лише першим звуком, а в парі *лайка – лійка* різними є і перший звук [л] – [л'], і другий [а] – [і]. **Відповідь:** г.

13. Із поданого ланцюжка можна скласти такі слова: *пісня, казка, мова, сонце*. Залишився лише один склад *мрі*, для якого в цьому ланцюжку продовження немає. **Відповідь:** в.

14. Десятий місяць року – *жовтень* – у своїй назві «містить» *жовтий*, колір сонця. **Відповідь:** д.

15. Якщо уважно скласти літери кожного рядка, отримаємо: *ластівка (а), журавель (б), ворона (в), синиця (г), корова (д)*. Не вміє літати лише корова. **Відповідь:** д.

16. На малюнках зображено інструменти: *рубанок, молоток, пилку, сокиру, цвяхи, долото*. Усі ці інструменти необхідні столяру. Столяр – ‘фахівець, який займається обробкою дерева й виготовленням виробів із нього’. **Відповідь:** в.

17. У всіх названих словах – назвах тварин – є голосний звук [e], тільки у слові *борсук* цього звуку немає. Ми знаємо, що літера *є* позначає два звуки [йе], коли стоїть на початку слова чи на початку складу після голосного: у словах *зась, єнот, єхидна*. У слові *бегемот* два звуки [e]. **Відповідь:** д.

1–2 клас (5 балів)

18. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) з **и** **М** **а**(бетка); б) с **Н** **і** **г**(усак); в) **ко**(за) (в) = **ж** **ух**(о); г) (за)**мо**(к) **роз**(етка); д) **лі**(йка) **д**(зига). Отже, зігрітися серед холоду нам допоможе *кожух*. **Відповідь:** в.

19. Ігор є онуком Андрія. **Відповідь:** г.

20. Щоб знайти відповідь, треба взяти від першого слова першу літеру, від другого – другу, від третього – третю і так далі. Склавши таким чином літери, отримаємо слово *друг*. **Відповідь:** б.

3–4 клас (1 бал)

1. В усіх зображених предметів та осіб є ніжки. **Відповідь:** г.

2. Префікс *об-* є лише в слові *обмовка*, у решті ж слів літери *о* та *б* входять до складу кореня. **Відповідь:** в.

3. «Оманливою» в цьому переліку є морська свинка (кавія свійська, кавія звичайна (*Cavia porcellus*) – ссавець із групи гризунів родини кавієві (*Caviidae*) роду кавія (*Cavia*). У морі вона не живе. Спочатку її називали *заморською*, чим підкреслювали її далеке походження. Морський кіт, або хвостокол звичайний (*Dasyatis pastinaca*), – вид скатів, тобто риб. Морські леви (*Otariinae*) – підродина вухатих тюленів. Морські зірки (*Asteroidea*) – клас безхребетних тварин типу голкошкірих. Морська королева або стеллерова королева (*Hydrodamalis gigas*) – вимерлий морський ссавець з родини дюгоневих ряду сирен. **Відповідь:** в.

4. «Герой» кожного з цих фразеологізмів – якась тварина. Повністю фразеологізми звучать так: *на коні не під'їдеш, купити КОТА в мішку, ось де собака заритий, робити з мухи слона, не бачити смаленого вовка* (див., напр., Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологічний словник української мови. – К., 1998. С. 19, 76, 77, 116, 194). **Відповідь:** б.

5. Якщо бути уважними, то можна зрозуміти, що відгадка сховалася у слові *стомився*, яке складається із числа *сто* і слова *мився*, тобто герой загадки помився аж сто разів. **Відповідь:** д.

6. В українському фольклорі (лічилках, приказках, скоромовках, казках тощо) за сорокою (в) закріпилося прізвисько *Білобока*. **Відповідь:** в.

7. Нове слово утвориться, якщо додати префікс *ді-* до слова *йти*: *дійти*. **Відповідь:** г.

8. Замість крапок у віршику треба поставити зображення таких предметів: *лопата* (б), *молоток* (г), *сокира* (а) й *руки* (в), лише *рубанок* (д) нам не знадобиться. **Відповідь:** д.

9. Усім дуже добре відома українська народна приказка *Не мала баба клопоту, купила порося*. **Відповідь:** г.

10. Одинадцятий місяць року – *листопад*. Це складне слово з двох основ – *лист* і *пад*, – з'єднаних за допомогою сполучного голосного *о*. **Відповідь:** г.

11. Якщо відповісти на запитання *що робить?*, то виходить, що *лікар* – *лікує*, *співак* – *співає*, *водій* – *водить*, *вихователь* – *виховує*, тобто слова, які позначають дії, мають із назвами професій однаковий корінь, крім *художника*, бо він *малює*. **Відповідь:** в.

3-4 клас (3 бали)

12. В українській народній приказці говориться: «Скільки **вовка** не годуй, а він усе в ліс дивиться». Вовк зашифрований у варіанті (д). У решті рядків сховалися **собака** (а), **кролик** (б), **баран** (в) і **півень** (г). **Відповідь:** д.

13. Ідеться про **голуба** (д). Це досить поширений в Україні птах сіро-голубуватого забарвлення. В українському фольклорі голуб і голубка віддавна символізували подружню вірність, чисте кохання. Голубом лагідно називають чоловіка; у народних піснях голубкою часто називають матір. Прості люди називали великими грішниками тих, хто стріляв цих птахів, і вірили, що в таких людей у господі загине худоба. І навпаки: у кого в оселі є голуб, того супроводжуватиме в житті успіх, щастя.

Великої популярності набув вислів «голуб миру», який уособлює прагнення всіх народів планети жити без воєн, у дружбі й злагоді. Відомий художник Пабло Пікассо створив міжнародну емблему миру. На ній зображено білого голуба із маслиною гілкою в дзьобі.

На інших фотографіях **сокіл** (а), **лелека** (б), **соловейко** (в) та **півень** (г). **Відповідь:** д.

14. Урожай кожного із зображених овочів збирають по-різному, а саме: **моркву висмикують**, **огірки зривають**, **кукурудзу ламають**, **картоплю викопують**, **капусту зрізають**. **Відповідь:** б.

15. Підмет відповідає на запитання **хто? що?** Таким чином, у реченні **Кує залізо коваль** підметом є слово **коваль** (**хто? що?**) **кує** (**кого? що?**) **залізо**. У реченні **Несе Галя воду** зрозуміло, що **несе воду** (**хто? що?**) **Галя**. У реченні **Вовка ноги годують** підметом є слово **ноги** (**хто? що?**) **годують** (**кого? що?**) **вовка**. У реченні **Співають пісні дівчата** також зрозуміло, що підметом є слово **дівчата**, бо вони **співають** (**кого? що?**) **пісні**. А от у реченні **Автобус обігнав мотоцикл** не можна з упевненістю сказати, хто кого обігнав: чи то (**хто? що?**) **автобус** обігнав (**кого? що?**) **мотоцикл**, чи то, навпаки, (**хто? що?**) **мотоцикл** обігнав (**кого? що?**) **автобус**. **Відповідь:** г.

16. В уривку з вірша Лесі Українки «Мамо, іде вже зима...» йдеться про горобців (**сиві пташки, цвірінькають**). **Відповідь:** в.

17. **Поки суд та діло, а кошеня сало з'їло** – українське прислів'я. **Відповідь:** а.

3-4 клас (5 балів)

18. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) **р(и)ба** = **бар жа(ба)**; б) **(га)чо(к) в Є н**; в) **(бур)я(к) х(ліб) та(рілка)**; г) **к О раб** (д)ель(фін); д) **с(ло)н** (в)іг(вам) **о(р)хід(ея)**. По воді не можна плавати на снігоході. **Відповідь:** д.

19. Щоб дати відповідь, треба взяти від першого слова першу літеру, від другого – другу, від третього – третю і так далі. Склавши таким чином літери, отримаємо слово *пісня*. **Відповідь:** г.

20. У доробку Леоніда Глібова багато загадок, віршів, байок. Свої твори для дітей він друкував у журналі «Дзвінок» (виходив у Львові й був єдиним дитячим журналом на всю Україну) під загальною назвою «Загадки і жарти дідуса Кенира». У завданні подано уривок із вірша Леоніда Глібова «Зимня пісенька».

Чому ж він дідусь Кенир? Так прозвали його батька, коли той купив співочу пташку. Щоб послухати спів кенара, до садиби сходилися сусіди. На запитання, куди йдуть, вони казали: «До Івана Кенира». Так і прозвали повуличному – «Кенир». Мабуть, про це й згадав Л. Глібов, віддаючи до друку свого першого вірша для дітей – «Сон». **Відповідь:** б.

5–6 клас (1 бал)

1. Столицею України є місто Київ, а в ньому є Софійський собор (Софія Київська), зображення якого подано на світлині (б). На інших світлинах зображено пам'ятник Тарасові Шевченку у Львові (а), Держпром, або Будинок державної промисловості в Харкові (в), Одеський національний театр опери та балету (г) та Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (д). **Відповідь:** б.

2. Час не може *лежати*, але він *минає, іде, біжить, спливає*. **Відповідь:** в.

3. Про неуважних людей кажуть, що вони *ловлять тав*. **Відповідь:** б.

4. Це завдання на вміння правильно підібрати антоніми – слова, протилежні за значенням. Отже, *свіжий огірок – солоний огірок; свіжий хліб – черствий хліб; свіжа сорочка – брудна сорочка; свіжа газета – стара газета; свіже обличчя – утомлене обличчя*. **Відповідь:** б.

5. Ідеться про *трембіту* (г). Саме трембіту занесено до книги рекордів Гіннеса, як *найдовший* у світі духовий музичний інструмент. Найбільші трембіти мають довжину до 8 метрів.

Вважається, що інструмент, виготовлений зі смереки, у яку влучила блискавка, звучить найкраще. До речі, жоден найвправніший тесляр не розчахне смеречину так рівно, як удар блискавки. До того ж громовиця повинна, як мовиться, дозріти: чим довше стоятиме вона під сонцем, чим довше її обвіватимуть вітри, тим гучнішою та дзвінкішою буде трембіта.

Мелодії трембіти розтікаються на кілометри. Колись усе життя гуцулів минало під її звуки. Трембіти сповіщали про вихід отари на полонину, відхід людини на той світ чи народження в сім'ї дитини.

На інших світлинах зображено *цимбали* (а), *козу (волинку)* (б), *бандуру* (в), *гудок* (д). **Відповідь:** г.

6. Слово *червень* деякі мовознавці виводять від прикметника *червоний* (мак, півонія, суниця, черешня), деякі – від іменника *черв'як* (гусінь, личинка), а деякі – від комахи червця, з якої виробляли яскраво-червоний барвник (див. напр., Скуратівський В. Місяцелік: Укр. нар. календар. – К., 1992. – С. 61–62). **Відповідь:** б.

7. Усе це відповідники імені *Іван*, запозиченого з єврейської мови за посередництвом грецької та церковнослов'янської. Єврейське ім'я *Yôhānān* у буквальному перекладі означає 'Ягве милостивий'. Див., напр.: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD>. **Відповідь:** г.

8. Подані кримськотатарські слова мають українські відповідники: *виноград* (пор.: *ізіум*), *гарбуз* (пор. назву різновиду цієї рослини: *кабак*, *кабачок*), *каштан*, *лелека*, *жасмин* (пор. варіант назви *ясмин*). **Відповідь:** в.

9. Це уривок з «Пісні про Байду». Таке прізвисько мав серед козаків український князь Дмитро Вишневецький. **Відповідь:** б.

10. Фразеологізми із числовим компонентом *три* мають сакральне значення в культурі й побуті українців, наприклад: *треті півні* (*Ще треті півні не співали, ніхто ніде не гомонів, сичі в гаю перекликались, і ясен раз у раз скрипів* (Т. Шевченко)); *господиня: три городи – одна диня; говорить так, як три дні хліба не їв; три пани, два отамани і один підданий; жінка за три угли хату держить, а чоловік – за один*. **Відповідь:** б.

11. В українській мові чагарникова рослина родини ломикаменевих з білими, жовтими й червоними ягодами зветься *порічки*. Якщо вона недозріла, то може бути зеленою. З російської мови *черная смородина* перекладається одним словом – *смородина*. **Відповідь:** г.

12. Граматико-фантастична повість І. Ющука «Троє на Місяці», видана у «Грані-Т», схвалена Міносвіти для використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Повість – дивовижне поєднання величезної кількості цікавої енциклопедичної інформації із захопливим сюжетом і привабливими небуденними героями, поряд з якими будь-які пригоди не страшні, а повчальні. Граматичні завдання введені автором у текст твору ненав'язливо, без примусу. Але в той же час читач «змушений» їх розв'язувати, інакше не зможе рухатися сюжетом далі. Крім інформації на знання правил української мови, у повісті багато різних етимологічних історій (і це слово, як і кожне нове незрозуміле, пояснюється у творі), довідкових вкраплень з фізики, хімії, астрономії та інших

дисциплін. За всіма критеріями твір є зразком наукової фантастики. **Відповідь:** а.

13. Ідеться про приголосні звуки, яким притаманні всі наведені характеристики, крім наголошеності. **Відповідь:** б.

14. Серед поданих назв українських міст усі, крім Полтави, мають тільки форму множини. **Відповідь:** д.

15. Крук в українському фольклорі – символ лиха, притім, лиха чорного й смертельно-небезпечного. З іншого боку, крук – символ мудрості, адже це віщий птах. **Відповідь:** г.

5–6 клас (3 бали)

16. Засобом увиразнення в усіх висловах, крім одного, є використання антонімів. У реченні «*Світлий розум, щире серце у дорозі не спіткнеться*» цей прийом не використовується. **Відповідь:** г.

17. У кожному рядку фразеологізми є синонімами. Вислови *показати очі й вистромити носа* означають ‘з’явитися; виходити, виглядати звідкись’; *попасти на слизьке й влипнути як муха в мед* – ‘потрапити в скрутне становище’; *пашіти вогнем і пекти раків* – ‘червоніти’; *приставати реп’яхом і наступати на горло* – ‘настирливо вимагати чого-небудь’. Проте в першому рядку наведено фразеологізми з різними значеннями: *зійти з рівної дороги* – ‘почати вести ненормальне життя, збочити’ і *обминати десятою дорогою* – ‘не заходити кудись, не зустрічатися з кимось’. **Відповідь:** а.

18. Ідеться про цикл «В казематі», який Т. Г. Шевченко (за винятком вірша «Згадайте, братія моя») написав у казематі в Петербурзі під час слідства над учасниками Кирило-Мефодіївського братства. Увесь цикл письменник переписав до «Малої книжки» в Орській фортеці. **Відповідь:** в.

19. Слова *біль* (‘відчуття фізичного страждання’) – *білля* (‘у Великій Британії, США та деяких інших країнах: законопроект, що виноситься на розгляд законодавчих органів’); *міра* (‘одиниця виміру чого-небудь’) – *мірра* (‘ароматична смола деяких тропічних дерев’); *віла* (‘русалка’) – *вілла* (‘розкішна дача за містом чи будинок-особняк’); *бона* (‘паперові гроші, що вийшли з обігу й стали предметом колекціонування’) – *бонна* (‘вихователька, переважно з іноземців, яку наймали до дітей у дворянських сім’ях’) мають різні значення. Слово *філа* в сучасній українській мові вживається тільки в одному значенні – ‘у Стародавній Греції – родова одиниця, що дорівнювала племені; згодом територіальна одиниця’. **Відповідь:** д.

20. У завданні йдеться про героїв серіалу «Козаки», серед дев'яти епізодів якого є: «Як козаки куліш варили», «Як козаки сіль купували», «Як козаки наречених визволяли», «Як козаки на весіллі гуляли». Крім цього, одна із серій має назву «Як козаки інопланетян зустрічали». **Відповідь:** г.

21. Це опис скіфської пекторалі, виявленої під час розкопок у кургані Товста Могила на Дніпропетровщині (див., напр., Власов В., Данилевська О. Вступ до історії України. К., 2010. – С. 28). **Відповідь:** б.

22. Якщо розташувати назви місяців року за алфавітом, то першим буде стояти *березень* – перший весняний місяць, а другим стане *вересень* – перший осінній місяць. **Відповідь:** г.

23. У відомій українській пісні «Чорнобривці» є такі рядки:

*Чорнобривців насіяла мати
У моїм світанковім краю,
Та й навчила **веснянки** співати
Про надію квітучу свою.*

Відповідь: в.

24. Вирій у давньоукраїнській міфології – це вічнозелена сонячна країна, розташована далеко за морем, де живуть боги, душі померлих та зимують птахи й змії. Про птахів, які відлітають восени, і досі кажуть, що вони *полетіли у вирій*. **Відповідь:** б.

25. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) **стрі**(ла) (му)**ха**; б) **під Л о га**(рбуз); в) **ві**(гвам) **к**(іві)**но**(ти); г) **ло**(жка) **па**(р)**та**; д) д(ятел) (л)↔ **в рі**(г). Серед зашифрованих предметів частиною будівлі не є лише *лопата*. **Відповідь:** г.

5–6 клас (5 балів)

26. Якщо прочитати слова навпаки, виходить: *ліс, мак, зуб, лід, рак*. Поставити в дужки можна лише слово *рак*: *г(рак)ета*. Виходить два слова: *грак* і *ракета*. **Відповідь:** д.

27. Синонімом до поданих сталих сполук є фразеологізм *бити байдики*, зображення якого подано у варіанті (в).

У давнину слово *байдики* було досить поширене й позначало невеликі дерев'яні чурки, трохи закруглені з одного боку. Вони служили матеріалом для виготовлення посуду (найчастіше ложок) та іншого домашнього начиння.

Цей вислів позначає дозвільне проведення часу, неробство й лень. Про людину, яка займається нісенітницею, замість того, щоб працювати, ухиляється від справи або вибирає легке заняття, кажуть, що *вона б'є байдики*.

На інших малюнках зображено такі фразеологізми: (а) *танцювати під чужу дудку* – ‘незаперечно коритися в усьому кому-небудь; діяти відповідно до чийхось бажань’; (б) *водити за ніс* – ‘обдурювати’; (г) *спати без задніх ніг* – ‘міцно’; (д) *зарубати на носі* – ‘запам’ятати’. **Відповідь:** в.

28. Якщо уважно подивитися на першу групу слів, побачимо, що в дужках стоїть слово, що складається з першої й другої літери попереднього слова та останньої й першої літери наступного. Узявши такі самі літери в наступній групі слів, отримаємо слово *омар*, яке й має стояти в дужках. **Відповідь:** д.

29. У Давній Русі існував звичай дорогих гостей зустрічали обов’язково хлібом-сіллю. Найбільшим докором, який робили невдячній людині, був: «*Ти забув мій хліб і сіль*». В Україні сіль віддавна цінувалась на вагу золота, була дорогим подарунком. Привозили її за тисячі кілометрів, часто ризикуючи життям. І все ж у чумаків існував прекрасний і гуманний звичай: дарувати старим, немічним, удовам торбинку солі. Сіль широко застосовувалась у народній медицині. Особливо цінувалась «четвергова» сіль. У ніч напередодні четверга перед Великоднем її ставили на стіл (або в піч) і зберігали потім як ліки. **Відповідь:** г.

30. Ідеться про одне з найбільших українських видавництв – А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. За роки своєї діяльності воно видало понад 5 млн. книг українською мовою. Ідею для назви цього видавництва запозичили з твору Івана Франка «Грицева шкільна наука». Саме звукосполучення *а-ба-ба-га-ла-ма-га* й спромігся запам’ятати Гриць після року навчання. **Відповідь:** б.

7–8 клас (1 бал)

1. Маємо дев’ять розрядів займенників: *особові, означальні, заперечні*, а також *відносні, зворотний, вказівні, питальні, неозначені, присвійні*. **Відповідь:** г.

2. У кожному з рядків слова є синонімами, проте слово *стояти* (а) не є синонімічним до *чимчикувати* та *шкандибати*. **Відповідь:** а.

3. До Спаса (19 серпня) не дозволяється їсти яблука й страви з яблук. А ось у цей день, навпаки, заведено зривати й освячувати яблука та інші фрукти нового врожаю. Тому цей Спас ще називають Яблучним. У цей день зривають яблука й пригощають ними близьких і незнайомих, печуть пироги з яблучною начинкою. **Відповідь:** г.

4. Ідеться про міжмовні омоніми укр. *женить* (‘гнати’) та рос. *женить* (‘одружувати’). Перекладач подумав, що пан закликає одружити свого слугу

(Чуковский К. Высокое искусство / К. Чуковский. – М. : Советский писатель, 1968. – С. 15). **Відповідь:** в.

5. *Засвоювати* – ‘сприймаючи щось нове, чуже, робити звичним для себе; запам’ятовувати, вивчати щось’: *засвоювати нові звичаї, засвоювати таблицю множення, засвоювати правила дорожнього руху.*

Освоювати – 1) ‘робити придатним для використання; повністю використовувати, застосовувати’: *освоювати заболочені землі, додаткові маршрути, нові родовища;* 2) ‘навчатися користуватися чимсь’: *освоювати суміжні професії.*

Таким чином, дієслова *засвоїти* й *освоїти* маємо вживати відповідно до їх значень і не взаємозамінювати. **Відповідь:** г.

6. Збірні іменники означають сукупність як нерозчленовану єдність. З граматичного боку для них характерно: а) відсутність (здебільшого) співвідносних форм множини; б) непоеднуваність із власне кількісними числівниками; в) творення за допомогою таких способів: а) суфіксального (*агентура, колосся, рідня, піхота, злидота, мушва, братва, мишва); б) безафіксного (*молодь, юнь, зелень – від прикметників; *рвань* – дієприкметників). До збірних не належать іменники, що вказують на певну кількість, але утворюють форми множини: *отара, стадо, табун*. Це одиничні іменники (їх можна сполучати з власне кількісними числівниками). **Відповідь:** в.**

7. Ідеться про місяць *вересень* і рослину *верес* (вереск) – *Calluna vulgaris*. Балада Роберта Стівенсона називається «Вересковий мед», «Верес» – назва футбольного клубу з міста Рівного, а білоруський гурт – «Вераси» (див. напр., <https://uk.wikipedia.org/wiki>). **Відповідь:** г.

8. Це слово – *провідник*. Воно позначає як особу (‘той, хто вказує дорогу в незнайомій місцевості’; ‘працівник залізничного транспорту, який супроводить пасажирський вагон’; ‘той, хто пропагує які-небудь ідеї, погляди’; ‘організатор, керівник чого-небудь’), так і предмет (‘тіло, речовина, які проводять тепло, звук, електрику’) – див., напр., Словник української мови: в 11 томах. – Том 8, 1977. – С. 134. **Відповідь:** б.

9. У всіх варіантах, окрім *навколо землі*, до цього слова можна поставити запитання (куди? де?), тому в цих випадках воно є прислівником (самостійною частиною мови). У варіанті (б) це прийменник (службова частина мови). **Відповідь:** б.

10. Керуючись правилами вживання закінчень родового відмінка іменників чоловічого роду 2-ї відміни, розрізняємо: *апарата* (‘прилад’) – *апарату* (‘установа’); *листопада* (‘місяць’) – *листопаду* (‘процес’); *терміна* (‘слово’) – *терміну* (‘строк’); *блока* (‘частина споруди, машини’) – *блоку*

(‘об’єднання’). Іменник *міст* має обидва закінчення, проте на значення слова це не впливає. **Відповідь:** а.

11. Народні назви рослин *перекотиполе*, *горицвіт*, *болиголов*, *держидерево* – це складні слова, перша частина яких – дієслово наказового способу, а друга – іменникова основа. Назва рослини *чорнобривці* – це складне слово з двох основ, поєднаних сполучним голосним *о*. **Відповідь:** в.

12. Відповісти на це запитання допоможе знання фразеології української мови. Отже, перед вами фразеологізми зі словом *вода*, які мають такі значення:

як вогонь із водою – ‘хтось перебуває в непримиренних стосунках з кимось’;

не розлий вода – ‘нерозлучні, хтось із кимось дуже дружить’;

як десята вода на киселі – ‘про далеке споріднення’;

хоч водою розливай – ‘затятий, упертий (про бійку, сварку)’;

води в рот набрати – ‘уперто мовчати, нічого не говорити’.

Відповідь: б.

13. *Свояк* – брат дружини (ще: *шурин* або *шуряк*) чи чоловік сестри дружини (своячки). **Відповідь:** в.

14. Нормативні форми використаних у завданні фразеологізмів:

Іван не пан, а сто злотих не гроші; на безлюдді й Хома чоловік; вискочив як Пилип з конопель; не вмер Данило – болячка задавила. Отже, замість крапок мають стояти імена: *Іван, Хома, Пилип, Данило*. **Відповідь:** а.

15. Допущено помилку у вживанні прийменника *від* у реченні «*У газеті від 21 грудня було опубліковано статтю про добрі справи гуртківців*». Замість прийменника *від* у цьому разі слід було вжити прийменниково-іменникову конструкцію *за 21 грудня*, оскільки на позначення точної дати виходу періодичного видання (газети, щотижневика, журналу) прийнято використовувати прийменник *за*: *газета за 9 травня 2015 року, журнал за березень*. Прийменник *від* уживається в словосполученнях часу, наприклад: *указ від 30 січня; наказ від 1 лютого*. Він фіксує початок чинності певних документів, таких як *указ, пакт, угода, акт, наказ, постанова, ухвала, протокол*. **Відповідь:** а.

7–8 клас (3 бали)

16. «І поки вона журилась, явиліз тихенько з кожуха на лід. А лід, наче скло, молодий, *ясинцем* називається», – читаємо в повісті В. Близнеця. Таку саму назву зустрічаємо й у поетичній збірці «Земле моя» В. Грінчака: «На річці перший *ясинець* блискучий / Під ним струмить прозора течія». **Відповідь:** б.

17. На Лівобережній Україні кінця XVII – початку XVIII ст. сердюками називали козаків найманих піхотних полків, що були на повному утриманні

гетьманського уряду; охоронців гетьмана. Існує кілька версій походження слова *сердюк*: 1) від турец. слова *серденгесті*, що означає ‘нещадні’ (версія М. Костомарова); 2) від турец. слова *гьонюлю*, що означає ‘найманець, що воює з серцем (охотою)’ (версія О. Сокирка); 3) від назви полку серденів, яка в свою чергу походить від прізвища полковника Сердень у війську Петра Дорошенка (версія М. Крикуна). **Відповідь:** в.

18. Житель Греції – *грек*, а жителька – *гречанка (грекиня)*. *Гречка* – ‘однорічна трав’яниста медоносна рослина, із зерен якої виготовляють високопоживну крупу та борошно’; ‘зерна цієї рослини’.

Житель Швейцарії – *швейцарець*, а жителька – *швейцарка*. *Швейцар* – ‘сторож біля входних дверей установи, житлового будинку тощо’. Також жіночий рід до *швейцар* – *швейцарка* (розм.).

Житель Китаю – *китаєць*, а жителька – *китаянка*. *Китайка* – ‘первісно – густа, переважно синя шовкова тканина, яку завозили з Китаю, потім – бавовняна тканина, яку виробляли в Росії’; ‘морозостійкий сорт яблуні з невеликими плодами’.

Житель Голландії – *голландець*, а жителька – *голландка*. *Голанка* – ‘курка голландської породи’.

Житель Болгарії – *болгарин*, а жителька – *болгарка*. Хоча друге слово має ще значення ‘кутова шліфувальна машина – електроінструмент, призначений для різання та шліфування твердих матеріалів (металу, каменю тощо)’, із яким використовується лише в розмовному стилі. **Відповідь:** б.

19. Однією з найбільш харизматичних героїнь повісті Всеволода Нестайка є корова на ім’я Контрибуція (за словником: ‘примусове стягнення з держави, що зазнала поразки у війні’). Повість має назву «Тореадори з Васюківки». **Відповідь:** в.

20. Родова характеристика іменників – назв живих істот часто служить для розрізнення не лише за статтю (чоловічою чи жіночою), але й для позначення малих істот: *кабан – свиня – порося; буйвіл – буйволиця – буйволеня; бик – корова – теля; кінь – кобила – лоша; баран – вівця – ягня*. Як бачимо, від усіх іменників – назв істот чоловічої статі – назви істот жіночої статі й малих істот утворюються суплетивно (*суплетивізм* (від лат. *suppletivus* – ‘доповнювальний’) – утворення форм слова від різних коренів або основ), крім іменника *буйвіл*, де на рід вказують суфікси та закінчення, корінь же залишається незмінним. **Відповідь:** б.

21. Синонімом до поданих сталих сполук є фразеологізм *мчати на всіх вітрилах*, зображення якого подано у варіанті (б).

На інших малюнках зображено такі фразеологізми *наламати дров* – ‘припуститися серйозних помилок’ (а); *тягнути kota за хвіст* – ‘не поспішати, зволікати з чим-небудь’ (в); *сісти в калюжу* – ‘потрапити в незручне

становище, зазнати невдачі' (г); *вставляти палиці в колеса* – 'перешкоджати' (д). **Відповідь:** б.

22. Подані дієслова – інфінітиви недоконаного виду. Якщо додати до них префікс *пере-*, отримаємо: *їхати* – *переїхати*; *бігти* – *перебігти*; *йти* – *перейти*; *носити* – *переносити*; *малювати* – *перемалювати*. Отримані дієслова мають форму доконаного виду.

Водночас, змінивши наголос у слові *переносити* на *переносити*, отримаємо дієслово недоконаного виду, що має значення 'несучи, переміщати через що-небудь'; 'несучи, переміщати кого-, що-небудь з одного місця в інше'; 'змінювати місце знаходження чого-небудь або місце, де щось відбувається, відбуватиметься'; 'направляти що-небудь в інше місце, спрямовувати, переводити з одного на інше'; 'передавати усно, поширювати новини, плітки і т. ін.' [Словник української мови: в 11 томах. – Том 6, 1975. – С. 236.]. Якщо поставити це дієслово у форму доконаного виду, отримаємо слово *перенести*.

Порівняймо: *переносити, док.* – 'носити, відносити все або багато чого-небудь у декілька заходів'; 'робити непридатним через занадто довге носіння все або багато чого-небудь (одяг, взуття і т. ін.)' [Словник української мови: в 11 томах. – Том 6, 1975. – С. 238.]. **Відповідь:** д.

23. Якщо уважно подивитися на першу групу слів, побачимо, що в дужках стоїть слово, що складається з останньої й першої літери попереднього слова та четвертої й п'ятої літери наступного. Узявши такі самі літери в наступній групі слів, отримаємо слово *рута*, яке й має стояти в дужках. **Відповідь:** г.

24. Перед вами речення з прямою мовою. Розставивши розділові знаки в кожному із них, отримаємо:

Школярка сказала: «Я ніколи не зможу цього запам'ятати», – і порвала чернетку.

Іван сказав: «Давайте швидко приберемо клас і підемо в парк!»

Я так завзято благаю слово: «Не мовчи! Бо краще вмерти, все сказавши, аніж мовчати, живучи», або: Я так завзято благаю: «Слово, не мовчи! Бо краще вмерти, все сказавши, аніж мовчати, живучи». Незважаючи на те, що розділові знаки можна розставити в реченні трохи інакше, його смисл від цього кардинально не зміниться.

У давнину говорили: «Якщо на хаті звив гніздо лелека, то в родині буде лад».

Розставивши ж розділові знаки в реченні варіанта (б), бачимо, що його смисл може варіюватися:

1) *Матуся сказала: «Софійці даю цукерку; Андрію, а тобі ще треба доїсти сніданок».*

2) *Матуся сказала Софійці: «Даю цукерку Андрію, а тобі ще треба доїсти сніданок».* **Відповідь:** в.

25. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) в **О** д (с)о(кира) лій(ка); б) під **В о** д(и)н(я) (б)ик; в) в **О до** гі(тара) (кра)н; г) по **В о** (с) = д ир; д) вод(а) (сон)я(ш)ник. У ребусах зашифровано споріднені слова, які мають спільний корінь **-вод-** (від слова *вода*). Не є спорідненим із ними слово *поводир* (від слова *водити*) **Відповідь:** г.

7–8 клас (5 балів)

26. Назви території, на якій живе український народ, і самого народу змінювалися протягом століть відповідно до політичного становища й стану національної свідомості. Грецький історик Геродот (484–425 рр. до н.е.) називає цю землю *Скифією*, а місцевих жителів – *скифами*. І в «Повісті минулих літ» є згадка про те, що греки називали землі уличів і тіверців по Бугу й Дніпру аж до моря *Велика Скифія*.

Від IV ст. до н.е. поширюється назва *Сарматія* від іранського племені сарматів, яке прийшло на ці землі після скифів. Ця назва набула популярності в XVII–XVIII ст.

У II–III ст. прищепилася назва *Роксоланія*, що походить від іншого іранського племені – роксоланів. Вона відродилася в гуманістичній культурі Ренесансу для підкреслення давності й автохтонності українського народу. Дружину турецького султана Сулеймана Настю Лісовську з-під Рогатина називали Роксоланою.

Основна назва – *Русь*. Літопис виводить її від назви варязького племені: «*Пішли вони [слов'яни] на море, до варягів, до русі. Бо так звали варягів – русь, як ото одні зветься свеями, а другі – норманами, англами, інші – готами, отак і ці*» (Повість минулих літ).

Українські вчені Михайло Максимович, Володимир Антонович, Олександр Потебня, Михайло Грушевський дотримувалися теорії автохтонного походження назви *Русь*. Вони спростовували літописну теорію на підставі того, що варягами називали не скандинавів, а загалом мореплавців-грабіжників. *Русь* виводилася з річкових назв типу *Рось*. Але аргументи цієї теорії слабші.

Частина дослідників вважає, що спочатку назва *Русь* застосовувалася щодо племені полян і його країни довкола Києва. З поширенням Київської держави назва поширилася на всю українську землю. Окремий представник народу Русі називався *русин* (у «Слові про похід Ігорів» – *русич*). Галичина називалася *Руським воєводством*. Чужинці (напр. Павло з Алеппо) називають Україну *Руссю*, а українців *русинами*, на відміну від *Московії* та її мешканців – *московитів, москвинів* або *москалів*.

У XIV ст. (1335 р.) з'являється термін *Мала Русь*. Етнонім *Русь* побутує протягом усієї епохи Середньовіччя й Ренесансу. У часи Ренесансу доповнюється поетичними поняттями *Россія, Роксоланія, Сарматія*.

Але вже в епоху Середньовіччя починає вживатися слово *Україна* для позначення пограниччя, окраїни, прикордонної країни. Ширше – останнього слов'янського народу на південному сході Європи.

Отже, *Русь* – це абсолютний синонім терміну *Україна*. Культура, яка окреслювала себе як *руська*, – органічна частина нашого історичного минулого. **Відповідь:** в.

27. *Невинна біль* – неправильна граматична форма, оскільки іменник *біль* в українській мові чоловічого роду; іменник *цимбали* в сучасній українській літературній мові має лише форму множини; форма *сама настояща* в українській мові є калькою з російської, правильно було б сказати *справжня*; іменник *Сибір* в українській мові має форму чоловічого роду, а от іменник *путь* – жіночого. **Відповідь:** г.

28. Якщо одиничний дієприслівник вказує на спосіб дії і стоїть після присудка, то він не виділяється інтонаційно й значеннєво, а отже, і не відокремлюється: *Я йшов не поспішаючи; Вона сиділа замислившись; Лінивий спить сидячи, робить лежачи; Вози скрипіли проїжджаючи*. Але одиничний обставинний дієприслівник, який стоїть у постпозиції та стосується дієслівного присудка, відокремлюється, якщо від дієприслівника залежить підрядне речення: *І він трохи стих, міркуючи, як би виповнити свій замір* (Дудик П. С. Просте ускладнене речення: Навчальний посібник. – Вінниця, 2002. – С. 142 – 143). **Відповідь:** а.

29. Іван Сірко (1605 (1610)–1680) – легендарний кошовий отаман Запорозької Січі, якого вважали майже непереможним. Він здобув перемогу в 65 боях, а після смерті його вважали характерником. Він став героєм багатьох українських пісень та казок. **Відповідь:** г.

30. Перше складнопідрядне речення містить дві частини («*Як на вулиці зустрінеш, / То мене обходиш ти*»): головна частина є двоскладною повною, підрядна – двоскладною неповною контекстуальною з пропущеним підметом (*ти*). Друге речення («*Добре робиш!*») є двоскладним неповним контекстуальним з пропущеним підметом (*ти*). Третє речення «*Спільним шляхом / Не судилось нам іти*» є односкладним безособовим. У четвертому складному реченні перша частина є односкладною означено-особовою («*Йди направо*»), друга – двоскладною повною («*я наліво / Шлях верстатиму в тумані*»). П'яте речення є складнопідрядним з підрядною порівняльною частиною. Головна частина є односкладною означено-особовою («*І не здиблемось ніколи*»), підрядна («*Як дві краплі в океані*») – двоскладною неповною з пропущеним присудком (на це вказує залежна від присудка обставина місця в океані). **Відповідь:** а.

9 клас (1 бал)

1. У варіантах відповідей подано зображення гербів українських міст: Києва (а), Одеси (б), Харкова (в), Сум (г), Запоріжжя (д). Форму множини має лише місто Суми. **Відповідь:** г.

2. Слово *спричиняти* відрізняється від свого синоніма *викликати* тим, що пов'язане з негативними наслідками. *Спричинити хворобу, спалах епідемії, невдоволення, спротив*, але тільки *викликати овації, захват, почуття гордості, сміх, радість*. **Відповідь:** б.

3. Нормативні форми використаних у завданні фразеологізмів:

Сидить Семен під кручею, ловить раки онучею.

Якби Хомі гроші, був би і він хороший.

На бідного Макара всі шишки летять.

Який Сава, така й слава.

Без нашого Гриця вода не освятиться. **Відповідь:** г.

4. В історії культури важко знайти сім'ю, яка б дала таке сузір'я талантів, як сім'я Тобілевичів, де було шестеро дітей, четверо з яких стали корифеями національного театрального мистецтва: драматург і актор Іван Карпенко-Карий, актори Микола Садовський і Панас Саксаганський, їхня сестра – відома актриса й співачка Марія Садовська-Барілотті. До того ж у родину Тобілевичів увійшли найкращі артистки українського театру: Марія Заньковецька (стала дружиною Миколи) та Софія Тобілевич (дружина Івана). Родину Тобілевичів справедливо називають основою українського театру. **Відповідь:** а.

5. Названий фразеологізм є синонімічним із висловом *стати під вінець*. Решта висловів означають: *сидіти на покуті* – 'займати почесне місце'; *готувати рушники* – 'готуватися до одруження'; *дати відкоша* – 'відмовити'; *сушити голову* – 'напружено думати'. **Відповідь:** в.

6. В українській мові латинському вислову *tria verba non potest jungere*, що вживається на позначення людини, яка неспроможна чітко, логічно, зв'язно висловити свої думки, відповідає фразеологізм *не вміти зв'язати двох слів (два слова) до купи*. В українській мові в переносному вживанні числівник *два* має значення 'кілька, декілька'. Він дуже поширений у народній творчості. Пригадаймо хоча б українські народні казки «Два брати», «Про двох братів і сорок розбійників», «Казка про двох шахраїв», «Дві вивірки» або приказки: *одна голова добре, а дві краще, двом смертям не бувати*. **Відповідь:** в.

7. Невелика група іменників, що мають форму множини, у родовому відмінку вживаються із закінченням *-ей* (*грошей, дверей, саней, сіней*). Але іменники *дріжджі, окуляри, перли, хитроці, Чернівці* мають закінчення *-ів* (*дріжджів, окулярів, перлів, хитроців, Чернівців*). Деякі множинні іменники в родовому відмінку вживаються з нульовим закінченням (*вил, воріт, дров, ясел*). **Відповідь:** г.

8. Тавтологія – мимовільний або навмисний повтор, надлишковість у мові.

Тавтологія як мимовільний повтор у межах одного контексту трапляється під час вживання слів з непрозорою етимологією, переважно іншомовних, часто є виявом мовленнєвого недбальства, бо не вносить у висловлення нічого нового. Ділові та наукові тексти перенасичені словосполученнями на зразок *народний референдум* (*референдум* – ‘всенародне опитування із найважливіших питань державного життя’); *реальні факти* (*факт* – 1. ‘Дійсна, невігадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді’; 2. ‘Реальність, дійсність; те, що об’єктивно існує’); *захисний імунітет* (*імунітет* – ‘несприйнятливість організму до збудників заразних хвороб, до отруєння; стійкість організму проти зараження, отруєння’); *міський мер* (*мер* – ‘голова міської адміністрації’).

Зі зміною чи втратою вихідного значення слова тавтологія може зникати: правильними є словосполучення *чорне чорнило* (бо є, наприклад, *фіолетове*), *біла білизна* (бо є *кольорова*). **Відповідь:** в.

9. Це уривок із пісні «Чи не той то хміль...» про гетьмана Богдана Хмельницького. **Відповідь:** г.

10. Більшість із цих слів не є спільнокореновими, а має омонімічні корені. Так, у слові *уболівальник* корінь *-бол-*, що є результатом чергування голосного в корені *-біль-* (*відчуття*, пор.: *уболівати* – ‘гостро переживати за успіхи в спортивних змаганнях’), а в слові *побільше* корінь *-біль-* (вищий ступінь до *багато*) – див., напр., Карпіловська Є. Кореневий гніздовий словник української мови. – К., 2002. – С. 63–65. У слові *вись* – корінь *-вись-* (*високий*), а в слові *завіса* – *-віс-* (*вішати, завісити*) – там само, с. 125–127. У слові *замінювати* – *-мін-* (*міна, вибуховий снаряд*), а у *видозміна* – *-мін-* (*мінати, змінити*) – там само, с. 467–499. У слові *простота* – *-прост-* (*простий, нескладний*), а в *простимо* – *-прост-* (*простити, прощати*) – там само, с. 662–663. Пара слів *бойовий* – *бивень* є спільнокореновою, оскільки корінь *-би-* (*бити, ударяти*) має варіант *-бій-* (результат чергування: *бити* – *бій* – *бойовий*) – там само, с. 45. **Відповідь:** а.

11. Перед вами малюнок до відомого фразеологізму *як кішка із собакою* – ‘про людей, які постійно сваряться’. Протилежним йому за значенням є фразеологізм *водою не розлити* (*не розіллеш*) – ‘хтось із кимсь дуже дружить’, малюнок до якого подано у варіанті (г). На інших малюнках зображено такі фразеологізми: *як собаці п’ята нога* – ‘зовсім непотрібний’ (а); *ніс до носа* – ‘дуже близько один до одного; упритул’ (б); *як баран на нові ворота* – ‘дивитися на кого-, що-небудь, виявляючи повне нерозуміння, здивування’ (в); *водити за носа* – ‘обманювати, обдурювати’ (д). **Відповідь:** г.

12. Сполучник – незмінна службова частина мови, що використовується для зв’язку однорідних членів речення, частин складного речення й самостійних речень між собою. За функціями сполучники поділяються на сурядні та підрядні. До підрядних належать *допустові, з’ясувальні, мети,*

наслідку, порівняння, пояснювальні, причини, умови, часу. Сурядними є єднальні, протиставні та розділові сполучники. **Відповідь:** в.

13. За традицією Старого Заповіту, субота є днем відпочинку, у Новому Заповіті таким днем стала неділя. Слово *субота* походить, очевидно, від араам. *sabbata* або гебр. *sabbat* 'відпочинок, спокій; свято, вихідний день', пов'язаного із *sabat* – 'відпочивав, перебував у спокої; переставав щось робити; зупинився' (Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К.: Наук, думка, 1983. – Т. 5. – С. 462). **Відповідь:** г.

14. *Сопілка* (в) – один із найпоширеніших у музичному побуті України інструментів. З глибини тисячоліть дійшов він до нас із багатьма назвами: *сопілка, денцівка, флюяра, зубівка, теленка*. За кожною назвою криється принципова конструктивна відмінність, а отже, і нові специфічні прийоми видобування звуків, і різноманітна музична палітра.

Флюяра від звичайної сопілки відрізняється тим, що не має свистка, а обидва кінці трубки відкриті. Отже, звуки на ній видобувати важче.

На інших світлинах зображено *цимбали* (а), *трембіту* (б), *бандуру* (г), *волинку*, або *козу* (д). **Відповідь:** в.

15. *Втрачати* здебільшого вживається в тих випадках, коли йдеться про втрату або шкоду абстрактного характеру: *втрачати надії, спокій, пам'ять, совість, сором* тощо.

В українській мові *свідомість* – це не стільки здатність людини орієнтуватися в довколишній дійсності, скільки відчуття своєї належності до інших людей та обов'язку перед ними: *національна, громадянська свідомість*.

У згаданій сполуці мова закріпила за російським дієсловом *терять* інший український відповідник: *потерять сознание – знепритомніти чи зомліти*. **Відповідь:** б.

9 клас (3 бали)

16. 1898 року українська громадськість досить активно відзначала два ювілеї – 100-літній ювілей появи «Енеїди» та 25-літній літературної діяльності Івана Франка. Решту подій наведено довільно: «Байки харківські» написано Григорієм Сковородою в 60–70 рр. XVIII ст.; «Кобзар» було надруковано 1840; «Літопис Самовидця» – козацький літопис староукраїнською мовою, одне з фундаментальних джерел з історії Східної Європи XVII століття. В умові завдання наведено цитату із статті «Котляревський Іван Петрович», розміщеної на офіційному веб-сайті Українського інституту національної пам'яті. **Відповідь:** б.

17. За нормами української літературної мови наголос тільки на першому складі маємо в словах *фольга, випадок, приятель*; перший чи другий склад може бути наголошеним у словах *помилка, байдуже, мабуть, розбір, первісний*,

простий, завжди, також; у словах читання, вимога та вітчим наголошуємо тільки другий склад. **Відповідь:** в.

18. Письменник повинен писати твори російською мовою.

Премію імені Володимира Галактіоновича Короленка присуджує Рада російської літературної Спілки письменників України за кращі твори року (будь-якого жанру), написані на високому художньому рівні. Премія вручається російським письменникам, що живуть і працюють в Україні. Цю премію отримали Олексій Нікітін за книгу «Рука птицелова» (2002), Світлана Ягупова за книгу «Твой образ» (2002), Євген Руднев за повість для дітей «Полет без крыльев» (2006) та інші. **Відповідь:** б.

19. Рядками «*Реве та стогне Дніпр широкий, / Сердитий вітер завива...*» починається балада Тараса Шевченка «Причинна». **Відповідь:** в.

20. У 50–60-х рр. ХІХ ст. твори Марії Вілінської (псевдонім – Марко Вовчок) стають відомими російському, польському, чеському, сербському, болгарському, хорватському, німецькому, французькому читачеві, а в 70-х рр. перекладаються майже всіма найвідомішими європейськими мовами. Серед перекладачів були видатні письменники. Твори Марка Вовчка перекладав російською Іван Тургенєв, болгарською — Любен Каравелов, французькою – Проспер Меріме, естонською — Лідія Койдула. Не випадково історична повість Марка Вовчка «Маруся» десятки разів перевидавалась у Франції і була нагороджена премією Академії Франції. **Відповідь:** г.

21. У всіх словах, окрім варіанта (д), у множині можливі два варіанти вимови, які змінюють значення. *Стáрости* або *старóсти* – ‘керівна особа в окрузі, громаді, товаристві, колективі’, *старості́* – ‘перша дійова особа у весільному обряді’ (див., напр., Погрібний М. Словник наголосів української мови. – К., 1959. – С. 515); *вігоди* – ‘користь’, *вигóди* – ‘зручність’ (Там само, с. 59); *óргани* – ‘частина організму, друковане видання, установа’, *оргáни* – ‘музичний інструмент’ (Там само, с. 346); *óбрази* – ‘обличчя, постать, жива уява, художній засіб, тип’, *обрáзи* – ‘зневажливе висловлювання, вчинок’, *образі́* – ‘ікона’ (Там само, с. 334); *прóводи* – ‘керівництво’, *проводі́* – ‘дріт’ (Головащук С. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К., 1995. – С. 140). **Відповідь:** д.

22. Пісня-танго, що стала однією з найвідоміших українських пісень у світі в ХХ ст., називається «Гуцулка Ксеня», у ній є такі слова:

*Гуцулко Ксеню,
Я тобі на трембіті
Лиш одній в цілм світі
Розкажу про любов.*

Відповідь: д.

23. Усі названі особи зображені на українських грошових одиницях (гривнях) різного номіналу: Володимир Великий – 1 гривня; Ярослав Мудрий – 2 гривні; Богдан Хмельницький – 5 гривень; Іван Мазепа – 10 гривень. Продовжити цей ряд має Іван Франко, оскільки саме його зображено на грошовій одиниці номіналом 20 гривень. **Відповідь:** в.

24. Якщо уважно подивитися на першу групу слів, побачимо, що в дужках стоїть слово, яке складається із третьої й другої літери попереднього слова та п'ятої й четвертої літери наступного. Узявши такі самі літери в наступній групі слів, отримаємо слово *зоря*, яке й має стояти в дужках. **Відповідь:** г.

25. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) **в А р** (ав)то(бус) **в И й**; б) **СТО** (ко)ро(ва) **ж**(ирафа); в) (в)у = **о хо р** (а) = **о нець**; г) **кар**(топля) **а**(к)ул(а) **Ь** ни (т) = **й** (ка); д) **педа**(ль) **го**(н)г.

Зашифровано слова-синоніми: *вартовий, сторож, охоронець, караульний*. Слово *педагог* не є синонімом до них. **Відповідь:** д.

9 клас (5 балів)

26. Олександра Білозерська (Куліш) 1847 року у Варшаві під час шлюбної подорожі почала писати оповідання з народного життя під псевдонімом Ганна Барвінок. Є також автором оповідань із селянського життя: «П'яниця», «Хатне лихо», «Молодича боротьба», «Русалка» тощо. **Відповідь:** б.

27. На свято Стрітєння (Стрітєння Господнє, 15 лютого) після освячення води в церкві освячували свічку, що називалася громичною, запалювали її й несли до хати. Протягом року берегли свічку на покуті або вплітали в дідухи. За повір'ям, така свічка оберігала оселю від природних лих, а членів родини – від хвороб та «злого ока».

Преображення (Преображення Господнє, Спас, Яблучний Спас, Другий Спас) святкують 19 серпня. У цей день у церквах освячують яблука, виноград та інші плоди нового врожаю.

Маланки (Меланки) – українське народне й церковне свято, що відзначається напередодні «старого» Нового року. На свято Маланки молодь щедрує, ходить із «козою», водить переодягненого на Маланку парубка. Традиційні персонажі – «баба» Маланка та «дід» Василь.

Колядувати українці починають на Святвечір або в перший день Різдва. Здавна виконували цю обрядодію групи чоловіків або парубків, які заходили до кожної хати в селі, славили піснями господарів та бажали добробуту й здоров'я їхнім родинам.

Маковія (Перший Спас, Спас на воді, Медовий Спас) відзначають 14 серпня. Цього дня в церквах святять воду, квіти й мак. На Маковія робили

букети квітів, у яких обов'язково були великі достиглі голівки маку. Такий букет називається «маковійчик» або «маковійка». **Відповідь:** а.

28. Іван Котляревський і Григорій Квітка обіймали посади директорів Полтавського (Котляревський) та Харківського (Квітка) театрів. **Відповідь:** д.

29. З метою дотримання віршового розміру, поет свідомо припустився помилки, поставивши наголос у слові *вишивАний* на третьому складі. Згідно з нормами літературної мови наголошеним має бути другий склад. **Відповідь:** а.

30. В уривку із твору Івана Франка «У кузні» йдеться про роботу ковальського міха (д) – пристрою для нагнітання повітря, використовуваного в ковальському виробництві для роздування вогню. На решті зображено: (а) – деревообробний верстат; (б) – прядка; (в) – гончарне коло; (г) – ткацький верстат. **Відповідь:** д.

10–11 клас (1 бал)

1. Культурна столиця України – почесне звання, надане 28 квітня 2009 року місту Львів Державною службою туризму і курортів України та Громадською радою з питань туризму і курортів Міністерства культури і туризму України.

Спочатку було оголошено, що звання «Культурна столиця України» буде присуджуватися щороку певному місту України за аналогом зі званням «Культурна столиця Європи». Також повідомлялося, що власник статусу не може отримати його ще раз протягом перших трьох років з часу нагородження. Однак після того, як у 2009 році статус було надано Львову, звання більше не надавалося, тобто його присудження не стало щорічним. Таким чином, Львів залишається єдиним містом, яке володіє цим статусом. **Відповідь:** а.

2. *Особистий* уживаємо, коли йдеться про людську індивідуальність, особистість, про те, що стосується окремої людини, її долі, життя, почуттів, переживань тощо: *особисте щастя, особиста охорона*.

Досить поширене в сучасній мові словосполучення *особовий склад* на позначення людського складу військових з'єднань, навчальних закладів, персоналу військових установ.

Прикметник *особовий* вживається також як граматичний термін: *особовий займенник, особові речення*.

Зі словом *справа* можливі обидва словосполучення, але кожне з них треба вживати в певному контексті: *особиста справа* – це справа, яка стосується певної особи, зумовлюється її власним бажанням і діями. Наприклад: *Мати вважала, що одруження сина – його особиста справа*; *особова справа* – це документ про об'єктивні дані людини, який зберігається в установі; папка, у якій лежать документи кожного працівника в установі. Наприклад: *У нового*

начальника відділу кадрів усі особові справи були в зразковому порядку.
Відповідь: в.

3. Роман «Хмари» – це спроба показати становлення нового типу інтелігента. Спостереження за діяльністю студентів і викладачів Київської духовної семінарії, гуртка «хлопоманів» при університеті дали Івану Нечую-Левицькому основу для осмислення проблеми зближення інтелігенції та народу. **Відповідь:** г.

4. «Ой ти, дівчино, з горіха зерня» – вірш Івана Франка, який увійшов до збірки «Зів'яле листя», що побачила світ 1886 року. «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...» написано на зразок української народної ліричної пісні «Ой ти, дівчино, горда і пишна...». Цей твір поклав на музику композитор Анатолій Кос-Анатольський, а пісню в 1956 році на честь ювілею (Іван Франко народився 1856 року) виконав Дмитро Гнатюк. Інші митці (Тарас Шевченко, Євген Гребінка, Леонід Глібов) народилися раніше або (Дмитро Загул) пізніше. **Відповідь:** д.

5. Рід складних іменників визначається двома способами:

1) за родом відмінюваного слова в іменниках з одним незмінним компонентом: *крем-сода* (ж. р.), *програма-максимум* (ж. р.);

2) за родом слова, яке має ширше значення в іменниках із двома відмінюваними компонентами: *замок-блискавка* (ч. р.); *виставка-продаж* (ж. р.), *сукня-костюм* (ж. р.). **Відповідь:** в.

6. Візник розповів подорожньому про убивство Василем Гнидкою родини багатого козака. Історія ця лягла в основу нарису «Подоріжжя з Полтави до Гадячого», повісті «Чіпка» та роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Чиновника звали Панас Рудченко (Панас Мирний) (в). На інших зображеннях – Григорій Квітка (а), Пантелеймон Куліш (б), Іван Левицький (г), Іван Тобілевич (д). **Відповідь:** в.

7. Як і пан Журден, намагався домогтися визнання дворянського походження головний герой трагікомедії Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля». **Відповідь:** д.

8. Якщо уважно подивитися на першу групу слів, побачимо, що в дужках стоїть слово, що складається із третьої й другої літери попереднього слова та першої й п'ятої літери наступного. Узявши такі самі літери в наступній групі слів, отримаємо слово *рима*, яке й має стояти в дужках. **Відповідь:** а.

9. Жанр настінного живопису водяними фарбами по сирій штукатурці – це альфреско. Поезія Ліни Костенко має назву «Українське альфреско». **Відповідь:** д.

10. До другого видання «Кобзаря» 1844 р. Т. Г. Шевченко додав історико-героїчну поему «Гайдамаки» (1841 р.). Друге видання поетичних творів називають ще «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки». **Відповідь:** а.

11. Перед вами складні слова-зрощення на позначення особи, перша частина яких – дієслово наказового способу, а друга – іменникова основа. Є слова, перейняті симпатією до об'єкта називання. У нашому випадку таким є *зірвиголова* – смілива людина. Решта ж слів характеризують людину негативно. Так, *дури́світ* – це шахрай; *ви́ривода* – вередун; *загни́біда* – скнара; *приши́йхвіст* – підлабузник. **Відповідь:** в.

12. За значенням цитату може продовжити лише один фразеологізм – *білі ворони* ('мало'). Решта сталих сполук позначає велику кількість і продовжити цитату не може. **Відповідь:** г.

13. У назвах свят із великої літери завжди пишемо лише перше слово: *Новий рік, Дев'яте травня*. Якщо порядковий числівник у назві свята записано цифрою, то наступне слово необхідно написати з великої букви: *8 Березня*; з великої літери слід писати назви найвищих державних посад України: *Президент України*; в астрономічних назвах усі слова, крім родових понять (*планета, сузір'я, галактика, комета, метеорит*), пишуться з великої літери: *Чумацький Шлях, галактика Туманність Андромеди, галактика Велика Магелланова Хмара*.

З великої літери пишемо перше слово складених видових назв (також підпорядковані видові найменування в їхній структурі) державних, громадських, профспілкових, релігійних та інших установ, органів та організацій України (крім найвищих): *Збройні сили України*.

Із великої літери пишемо індивідуалізовані найменування історичних подій та епох: *епоха Відродження*.

Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових понять: *Римська імперія, площа Свободи, майдан Незалежності, Північний полюс, Чорне море*. Якщо означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то його варто писати з великої літери: *Біла Церква (місто), Булонський Ліс (парк)*.

Перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо варто писати з великої літери, решту слів слід писати з малої: *Київський будинок учителя, Національна академія наук України*.

Із великої літери пишемо також назви найвищих посад міжнародного й дипломатичного рівнів: *Папа Римський*.

У назвах премій з великої літери пишемо перше слово: *Нобелівська премія*. **Відповідь:** д.

14. Наведені рядки присвячено Володимирі Сосюрі (б), авторові вірша «Любіть Україну». **Відповідь:** б.

15. Вірш Івана Франка «Епілог», присвячений «русько-українським сонетарям», що входить до збірки «Тюремні сонети», починається рядками:

Голубчики, українські поети,

Невже вас досі нікому навчити,

Що не досить сяких-таких зліпити

Рядків штирнадцять, і вже й є сонети? **Відповідь:** б.

10–11 клас (3 бали)

16. Фольклорним джерелом є «Дума про братів азовських», творчо переосмислена в драматичній поемі Ліни Костенко «Дума про братів неазовських». **Відповідь:** г.

17. Лесь Курбас заснував «Молодий театр», а згодом – «Березіль».

У 26-річному віці (1912), перебуваючи у складі трупи Львівського театру, Лесь Курбас був закоханий у акторку Катерину Рубчакову. Це була дуже талановита жінка, її називали галицькою Заньковецькою. Вона була набагато старша за Леся Курбаса, але вони разом часто грали закоханих, наприклад, у п'єсі «Украдене щастя» Івана Франка. Акторка не могла відповісти на почуття свого партнера в житті, оскільки була заміжною та мала дітей.

Не бажаючи більше переживати муки нерозділеного кохання, Лесь Курбас одного дня освідчився Рубчаковій, але та лише розсміялася. Глибоко ображений, митець намагався вчинити самогубство, вистріливши собі в груди. Утім доля розпорядилася інакше – режисер так і лишився жити з кулею в серці, адже лікар, який урятував життя Лесю Курбасу, побоювся діставати снаряд.

Своє щастя митець знайшов пізніше, у 31 рік. Валентина Чистякова швидко стала улюбленицею в Молодому театрі, вона виконувала важливі ролі, навіть розпочала викладати пластику й хореографію. Будучи родом із Москви, дев'ятнадцятирічна дівчина опанувала українську мову. У вересні 1919 року Олександр Курбас і Валентина Чистякова одружилися. **Відповідь:** в.

18. У 1798 році в Санкт-Петербурзі, без відома та згоди самого Івана Котляревського, було вперше надруковано I–III частини «Енеїди» зусиллями багатого конотопського поміщика Максима Парпури та під редакторством Йосипа Каменецького. Парпура опублікував ці перші три частини поеми без коректорської правки, з помилками. Книга вийшла під заголовком «Енеида на малороссийский язык перелицованная И. Котляревским». Обурений Іван Котляревський у власному (третьому) виданні 1809 року помістив порушника копірайту в пекло, відобразивши в сатиричній постаті негідника-мацапури:

Якусь особу мацапуру

Там шкварили на шашлику,

*Гарячу мідь лили за шкуру
І розтинали на бику.
Натуру мав він дуже бридку,
Кривив душею для прибитку,
Чужеє оддавав в печать;
Без сорома, без бога бувши
І восьму заповідь забувши,
Чужим пустився промишлять.* **Відповідь:** в.

19. У варіантах відповідей подано зображення гербів українських міст: Львова (а), Одеси (б), Харкова (в), Запоріжжя (г), Черкас (д). Форму жіночого роду має лише місто Одеса. **Відповідь:** б.

20. Твір – «Енеїда» Івана Котляревського, «маска» – «Кайдашева сім'я» Івана Левицького. Карпо – Юпітер, Мотря – Венера (в уривку «доця»):
*Юпітер, все допивши з кубка,
Погладив свій рукою чуб:
«Ох, доцю, ти моя голубка!
Я в правді твердий так, як дуб».* **Відповідь:** в.

21. У першій редакції повість Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» розпочинається порівнянням вільного козацького минулого України із сучасною авторові дійсністю:

«Вся Канівщина од самого берега Дніпра вкрита крутими горами, але ніде нема таких крутих та густих гір, як на полуденній стороні Канівщини, де річка Рось наближається до Дніпра, де вона прорізує гори... Глянеш з корсунських гір, славних битвами Богдана Хмельницького, і по обидва боки Росі земля ніби схопилась пухирями та бульками, ніби вона кипіла, клекотіла і тільки що простигла...

Скрізь понад Россю стоять круті пари, як висока покрівля хат... На тих горах скрізь стримлять козацькі могили, куди тільки кинеш оком. Ввесь край ніби якесь здорове кладовище, де похований цілий народ, де під без'язичними могилами похована українська воля. Вся країна без лісу, гола, спустошена».

У другій редакції на вимогу цензора автор замінив цей фрагмент нейтральним пейзажем села Семигори, де мешкали Кайдаші. **Відповідь:** б.

22. Еней – син Анхіза та Афродіти, родич троянського царя Пріама, один із найбільш шанованих героїв Трої. Він народився на горі Іда, де його вихованням переймалися німфи. Сивілла вигадує патронімічне (яке походить від імені батька) прізвище для Енея. В українській мові це найпоширеніша група. Тут використовуються суфікси, що вказують на батька (або іншого предка) особи. До таких суфіксів належать *-енк* (*-єнк*), *-ук* (*-юк*), *-ович* (*-ич*), *-ів*. **Відповідь:** в.

23. Слово *половинний* означає ‘який дорівнює половині чого-небудь’, ‘який становить половину’ й може сполучатися зі словами *цегла* та *доза*. *Половинчастий* – ‘позбавлений цілісності, послідовності; невизначений, компромісний’. Саме зі словом *половинчастий* має сполучатися слово *рішення*.
Відповідь: д.

24. Ці кримськотатарські слова перекладаємо українською *лантух* (*чувал*, те саме, що *лантух*. Словник української мови: в 11 томах. – Том 11, 1980. – С. 372.), *намисто* (пор. *тердан*, діал. ‘шерстяна стьожка або ажурний комірець з бісеру, якими в Галичині, на Буковині та Закарпатті жінки прикрашають шию або голову, а чоловіки – капелюхи’. Там само. – Том 2, 1971. – С. 54.), *чашка* (*філіжанка*, те саме, що *чашка*. Там само. – Том 10, 1979. – С. 592.), *бик* (пор. *бугай* – ‘некастрований племінний бик’. Там само. – Том 1, 1970. – С. 246.), *абрикос* (пор. *жерделя* – ‘вид абрикосів з дрібними плодами, що виростають безпосередньо з насіння’. Там само. – Том 2, 1971. – С. 520.), *ворона* (пор. *карга*, лайл. ‘про сварливу стару й потворну жінку’. Там само. – Том 4, 1973. – С. 104).
Відповідь: д.

25. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) **раді(о) ст(о) Ъ** – (о)с(а) (к)у(рка) м(орква); б) **п(иріжок) ра(к) в Д а – б(ілка) ре** (да)х (ди)ня; в) **соло(вей) д(звіночок) кий** – (о)гірки й(огурт); г) **су** (мка) х(лор) (к)и (т) = **й** – (ко)мо(д) **кри(ла) й(од)**; д) **(обр)уч(ки) (п)ень – ш(абля) ко(мар) ля** (к)р(іт).

В усіх парах слів, крім однієї пари, зашифровано слова-антоніми: *радість* – *сум*; *правда* – *брехня*; *солодкий* – *гіркий*; *сухий* – *мокрый*. Лише в одній парі зашифровано синоніми: *учень* – *школяр*.
Відповідь: д.

10–11 клас (5 балів)

26. Усічене звертання до матері (*МА*), історизм, що є назвою жителя Київської Русі (*РУС*) (Словник української мови: в 11 томах. – Том 8, 1977. – С. 910) та особовий займенник (*Я*) складають назву твору Григорія Квітки-Основ'яненка «Маруся». Решта назв тільки частково відповідає умовам завдання.
Відповідь: г.

27. Із зерна гречки виробляють гречане борошно, придатне для виготовлення млинців, галушок, вареників, гречаників, печива, макаронів, деяких сортів шоколаду. У землеробській культурі гречка з'явилася близько 2500 років тому. Встановлено, що вона походить з відрогів Гімалайських гір (Індія), звідки поступово поширилась у Монголію, Тибет, Японію, райони Східного Сибіру та на Далекий Схід. Після походу Святослава гречка потрапила й на територію сучасної України.

У прислів'ї ідеться про нескромну, хвалькувату людину [Коваль А. П. Життя і пригоди знайомих незнайомців / А. П. Коваль. – К. : Веселка, 1990. – С. 149.].
Відповідь: д.

28. Два різні на сьогодні слова – *зброя* та *збруя*, які можна легко пов’язати з козаками, вояками, свято яких відзначаємо 14 жовтня, походять від польського *zbroja* і зіставляються з болгарським *брой* (‘кількість’, ‘число’) та сербським *број* (‘номер’, ‘число’, ‘кількість’, ‘цифра’, ‘числівник’). **Відповідь:** Г.

29. Чинбарство – одне з найдавніших ремесел. Термін *чинбар* пов’язаний із формою *чиньба* (‘збирати, накладати’), а також *чинити* (‘дубити, вичинювати шкіру’). Чинбарство дало початок кушнірству (а), та лимарству (б) як окремим промислам. **Відповідь:** в.

30. Місце народження Ольги Кобилянської – м. Гура-Гумора, повіт Сучава, Герцогство Буковина, Австро-Угорщина, нині м. Гура-Гуморулуй, Румунія; Михайла Булгакова – Київ; Анни Ахматової (Ганни Горенко) – Одеса; Шолом-Алейхем (Шолом Рабинович) народився в Переяславі Полтавської губернії, нині м. Переяслав-Хмельницький Київської обл.; Джозеф Конрад (Джозеф Теодор Конрад Коженювський) – у с. Терехове, нині Бердичівський район Житомирської області. **Відповідь:** а.